

SILKE KLUTH

EEN MOESTUIN BEGINNEN

~ startprogramma ~

Met handige
jaarplanner

A vibrant garden scene with various plants, flowers, and a red watering can. The background is filled with green foliage and colorful flowers in shades of yellow, orange, and purple. In the foreground, there are large green leaves and a red watering can with a black spout. The text is overlaid on the image.

SILKE KLUTH

EEN MOESTUIN BEGINNEN

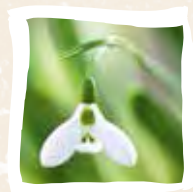
~ startprogramma ~

The logo for Kosmos, featuring a stylized 'K' with vertical stripes.

KOSMOS

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

INHOUD

6 Klaar voor de start? Tuinieren!

8 HET EERSTE JAAR

10 LENTE

- 12 Het eerste perk goed aanleggen
- 14 Het gereedschap voor beginners
- 16 Onkruid? Nee, bedankt!
- 18 **Uitklapper:** drie groenteperken voor ieders smaak
- 24 **Perk 1 in de lente**
- 26 **Perk 2 in de lente**
- 28 **Perk 3 in de lente**
- 30 De verzorging in de eerste weken
- 32 Meer weten over verse sla (spinazie, pluksla, peterselie, plantuien)
- 34 Meer weten over vroege groenten (radijsjes, rammenas, wortels, mosterdsalade, tuinkers)
- 36 Meer weten over aardappelen
- 38 Mengcultuur – goed voor elkaar!
- 40 Een kruidenperk mag niet ontbreken

- 42 Meer weten over meerjarige kruiden (zuring, maggiplant, bieslook, munt, kleine pimpernel, citroenmelisse)
- 44 Meer weten over mediterrane kruiden (oregano, bergbonenkruid, salie, tijm, majoraan)
- 46 Meer weten over heerlijke frambozen
- 48 Een moestuin op het terras
- 50 Meer weten over de smaak van het zuiden (paprika, chilipeper, aubergine, basilicum)
- 52 Meer weten over tomaten
- 54 Jonge groente vraagt om bescherming

56 ZOMER

- 58 **Perk 1 in de zomer**
- 60 **Perk 2 in de zomer**
- 62 **Perk 3 in de zomer**
- 64 Meer weten over de smaken van de zomer (koolrabi, rode biet, courgette, pompoen, struikbonen, snijbiet)
- 66 Vruchtwisseling – goed leven na elkaar!
- 68 Meer weten over aardbeien
- 70 Het kruidenperk in de zomer
- 72 Keukenkruiden op voorraad
- 74 Balkon & terras in de zomer
- 76 Begieten met verstand
- 78 Geef ze te eten! Goed bemesten
- 80 Composteren – afgekeken van de natuur
- 82 Gier & bouillon geven kracht

84 HERFST

- 86 **Perk 1 in de herfst**
- 88 **Perk 2 in de herfst**
- 90 **Perk 3 in de herfst**
- 92 Meer weten over robuuste wintergroenten (boerenkool, groenlof, andijvie, veldsla)
- 94 Balkon & terras in de herfst
- 96 Bodemonderhoud en voorbereiding van perken
- 98 Voedingsbehoefte: van gulzig tot bescheiden
- 100 Hoge perken – alles in de bak!
- 102 Frambozen snoeien
- 104 Fruitstruiken en -bomen planten
- 106 Meer weten over bessen, bramen en rabarber (aalbessen, kruisbessen, bramen, rabarber, jostabes)
- 108 Meer weten over pit- en steenvruchten (appel, kweepeer, pruim/kwets/mirabel, zoete kers, peer)

110 WINTER

- 112 **Perken 1, 2 + 3 in de winter**
- 114 De fruittuin in de winter

116 HET TWEEDE JAAR

118 LENTE

- 120 Twee groenteperken voor gevorderden
- 122 Perkplanning: het hele programma!
- 124 Een crèche voor groenten
- 126 **Perken 4 + 5 in de lente**
- 128 Meer weten over vitaminespreiding (pastinaak, kervel, kropsla, prei, selderij)
- 130 De topfavoriet: tomaten planten
- 132 De fruittuin in de lente
- 134 Terras & balkon voor gevorderden
- 136 Meer weten over kruiden in potten (zoete venkel, koriander, struikbasilicum, rucola, stevia, rozemarijn)
- 138 Meer weten over terrasfruit (goudbes, wilde (kaffir) limoen, zuilkers, dwergappel 'delgrina', dwergperzik/-nectarine, zuilbraam)

140 ZOMER

- 142 **Perken 4 + 5 in de zomer**
- 144 De fruittuin in de zomer
- 146 Balkon & terras: hoogseizoen!
- 148 Geschikte soorten voor het beste resultaat
- 150 De schone kunst van het bemesten

152 HERFST

- 154 **Perken 4 + 5 in de herfst**
- 156 De fruittuin in de herfst
- 158 Balkon & terras winterklaar maken

160 WINTER

- 162 Fruitbomen grootbrengen
- 164 Gefeliciteerd! En lekker doorgaan!

HANDIG

- 166 Planner voor plantenbescherming
- 168 De perkplanning – het overzicht
- 170 Adressen en websites
- 171 Register
- 173 Fotoverantwoording
- 174 Colofon
- 176 Partnerplanner

Uitklapper van de omslag:

Moestuinkalender
Groenteplanner
Fruitplanner

LENTE

Is het volgens de kalender nog steeds winter? Daar trekt de natuur zich soms niets van aan. Let op de signalen dat de lente er al aan komt!

VOORLENTE: FEBRUARI/MAART

De sneeuwklokjes bloeien en kondigen aan dat het nog maar een kwestie van weken is tot de eerste zaadjes de grond in kunnen. Wie nu nog geen perk heeft aangelegd (→ blz. 12-13), moet dat doen zodra de bodem vorstvrij is.

VROEGE LENTE: MAART/APRIL

Slimme groentetuiniers letten op de forsythia. Als de forsythia in volle bloei staat, betekent het dat de bodem al zover is opgewarmd dat je de eerste robuuste plantensoorten kunt planten of zaaien. Nu kunnen de zaden van lenteradijsjes, spinazie, vroege wortels en tuinkers de grond in. Sla en peterselie kun je nu als jonge planten in de grond zetten. Plantuinen kunnen nu worden gestekt.

VOLLE LENTE: APRIL/MEI

In april/mei spreken we van volle lente. Appelbomen en paardenbloemen staan in volle bloei. Waren er in maart misschien nog koudegolven, nu kun je op zijn laatst de eerste groenten in het perk poten. Als het nog warmer wordt, meestal vanaf eind april begin mei, hebben mosterdsla en snijbiet goede mogelijkheden. Half mei, wanneer er geen late vorst meer te verwachten is, plant je courgettes, die van warmte houden.

VOORLENTE

Sneeuwklokjes

VROEGE LENTE

Forsythia

VOLLE LENTE

Appelbloesem

DRIE GROENTEPERKEN VOOR IEDERS SMAAK

Kies het perk of de perken uit waar je het meest zin in hebt. Deze drie projecten zijn volgens de regels van groentekweek op elkaar afgestemd. Maar raak eerst vertrouwd met de basisbegrippen!

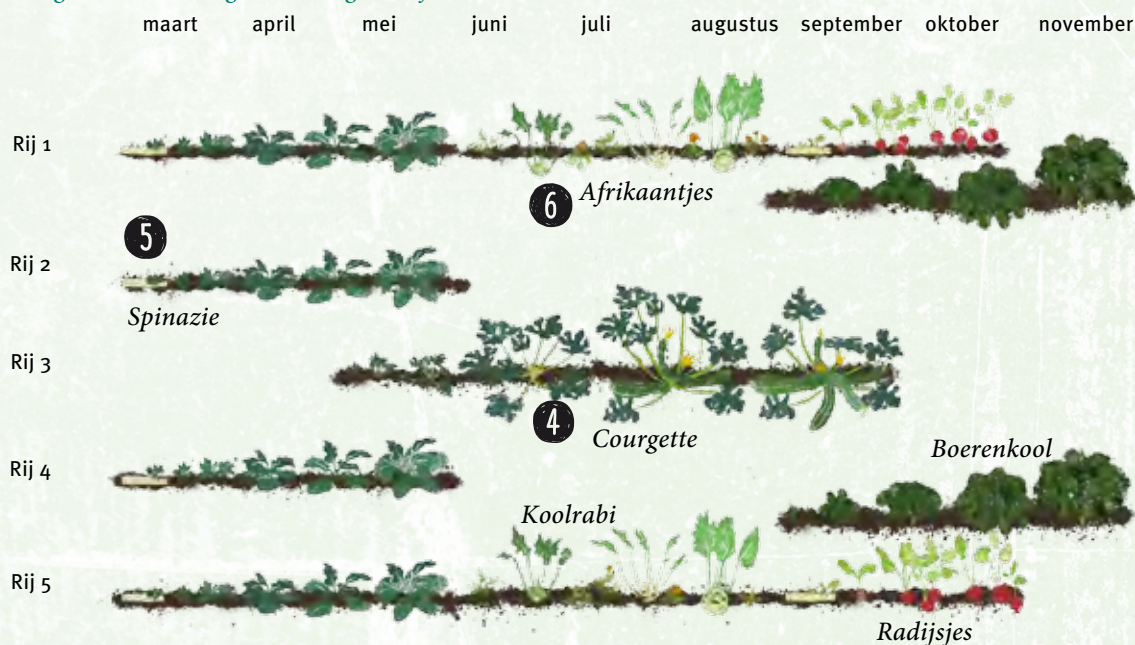
Perk 1: het kweken van courgettes, die veel voedingsstoffen nodig hebben

Dit perk is afgestemd op de cultuur van courgettes. Courgettes zijn zeer hongerig en behoren daarom tot de groep van groenten die veel mineralen nodig hebben. Om die reden geef je de bodem een extra grote mestvoorraad mee (**Meer weten: behoefte aan voedingsstoffen → blz. 98-99**).

Courgette gaat pas in mei in de grond. Daarvoor is er voldoende tijd voor spinazie. Die wordt – afhankelijk van de weersomstandigheden – in maart/april gezaaid. In mei zet je de jonge courgetteplanten in de middelste rij. Zelfs als de spinazie dan nog moet blijven staan is die al snel oogstrijp, zodat de groot geworden

courgetteplanten zich kunnen uitbreiden. In de beide vrijgekomen buitenste rijen plant je om en om afrikaantjes en koolrabi. De zomerbloemen lokken insecten aan, die tegelijk de bloesem van de courgette bestuiven. In de loop van een paar weken gaat de koolrabi naar de keuken en krijgen de afrikaantjes de ruimte om zich verder te ontplooien. Of je haalt ze uit de grond en zaait in plaats daarvan herfstsoorten radijsen (**Meer weten: soorten → blz. 148-149**). Als het hoogzomer is, plaats je twee rijen boerenkool, die nog tijd heeft om groot te worden en hij doorstaat het koude jaargetijde met een beetje vorstbeveiliging goed. Tussendoor oogst je steeds een beetje voor in de pan.

► Perk 1: groenten met een grote voedingsbehoefte

BOODSCHAPPENLIJSTJE PERK 1

Zakken zaad/jonge planten per meter tot maart

→ 1 x spinazie (zaailint)

in mei

→ 1 x courgette (jonge planten)

na de spinazieoogst

→ 6 x afrikaantjes (jonge planten, lage soort)

→ 4 x koolrabi (jonge planten)

eind augustus

→ 4 x boerenkool, wintersoort (jonge planten)

→ 1 x radijsjes (zaailint)

BOODSCHAPPENLIJSTJE PERK 2

Zakken zaad/jonge planten per meter tot maart

→ 1 x radijsjes (zaailint)

→ 10 x pluksla (jonge planten)

→ 9 x peterselie (jonge planten)

→ 250 g plantuien

→ 1 x vroege wortels (zaailint)

→ 1 x dille (zaad)

→ 1 x rammenas (zaailint)

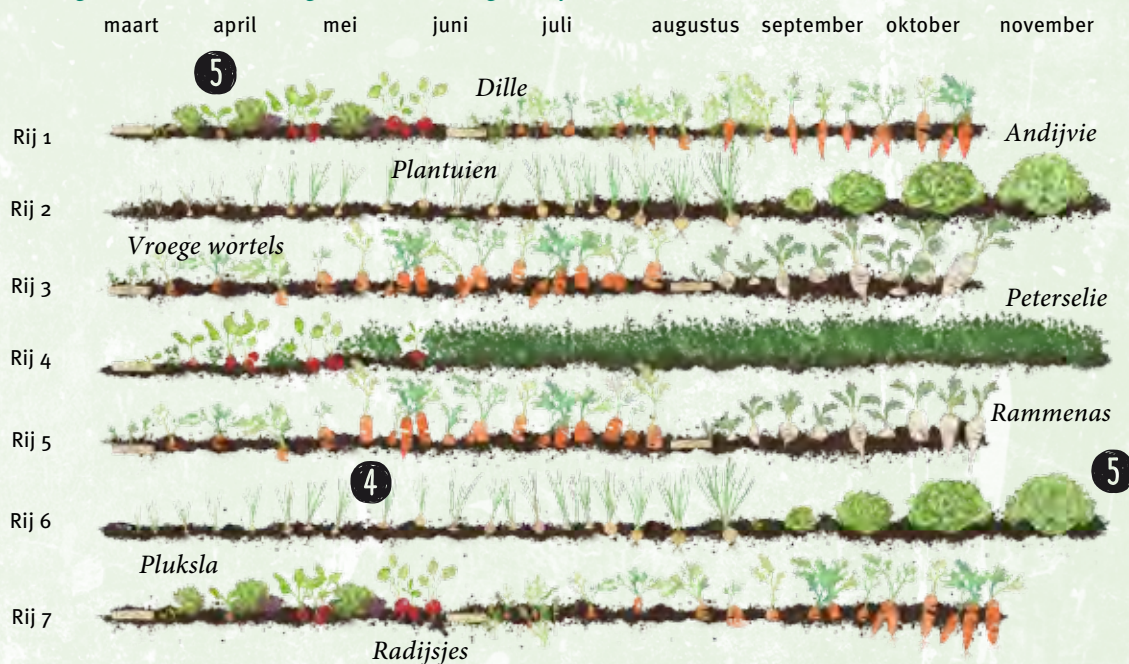
na de uienoogst

→ 6 x andijvie (jonge planten)

Perk 2: Wortels en uien, gemiddelde voedingsbehoefte

De geniale verbinding tussen wortels en uien vormt de basis voor deze perkplanning: met hun geur houden ze wederzijds plagen en ziekten op een afstand van de wortels en uien. Om al in de lente ingrediënten voor salades te kunnen oogsten, moet je de beide buitenste rijen tijdig beplanten met jonge plukslapplanten en radijs. In de middelste rij vervang je de slakroppen door peterselie. Zodra radijsjes en sla de buitenste rijen in de zomer vrijmaken, zaai je daar een mengsel van wortels en dille in. Dille ontkiemt iets sneller dan wortels en heeft nog als voordeel dat het het proces bij de wortels iets versnelt. Pluk de dilleplanten geleidelijk voor gebruik in de keuken om plaats te maken voor de wortels. Als je dillezaad wilt oogsten, laat je hier en daar een plant verder groeien en trek je de wortels ernaast uit de grond. Die kun je compleet met het loof verwerken. Hoogzomer volgt rammenas de vroege wortels op. In de herfst is het oogsttijd voor de uien. Hun plaats wordt overgenomen door jonge andijvieplanten, die in de late herfst rijpen.

► Perk 2: groentesoorten met een gemiddelde voedingsbehoefte

MEER WETEN OVER DE SMAKEN VAN DE ZOMER

Zodra de ijsheiligen zijn verdwenen, staan de zomergroenten in de startblokken. Sommige vormen in turbotempo knapperige vruchten en knollen, andere hebben wat meer tijd nodig.

KOOLRABI

Zaaidiepte 1 cm
Plantafstand 40 x 30 cm

Gemiddelde voedingsbehoefte

Familie: kruisbloemen

Snelgroeierende vullers van lege plekken in mengculturen; witte rijpen sneller dan blauwe.

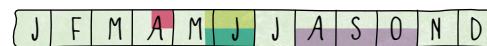
Verzorging: plant jonge planten niet verder dan de wortelbasis; houd ze gelijkmatig vochtig en mest ze organisch; span een net tegen witte vliegen of koolwitjes.

Oogst: laat de knollen niet te groot worden; met 10 cm zijn ze bijzonder zacht. Ook de jonge bladeren zijn eetbaar.

Goede soorten: 'Superschmelz', 'Lanro' (vroeg rijp), 'Azur' (blauw).

COURGETTE

Zaaidiepte 2 cm
Plantafstand 100 x 70-100 cm

Grote voedingsbehoefte

Familie: pompoen

Het kleine zusje van de pompoen heeft weinig plaats nodig en is sneller rijp. Bovendien smaakt courgette ook rauw goed in sla.

Verzorging: verzorg jonge planten goed met compost rond het plantgat. (meng ca. 5 liter onder de aarde); bescherm ze tegen slakken; bemest nog eens na circa zes en tien weken; begiet ze royaal, anders worden de vruchten bitter.

Oogst: laat langwerpige soorten niet langer dan circa 10-15 cm worden, anders wordt de schil hard en groeien er minder vruchten voor een tweede oogst; ronde soorten zijn bij voorkeur zo

groot als een golfbal; bloemen zijn eetbaar.

Goede partners:

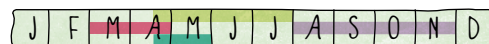
bonen, tomaten, snijbiet, uien.

Goede soorten:

meeldauwresistent zijn bijvoorbeeld 'Mastil', 'Radiant', 'Excalibur', 'Rondini' (rond). Gele soort: 'Sebring' (→ foto).

RODE BIET

Zaaidiepte 2-3 cm
Plantafstand 25 x 10-20 cm

Gemiddelde voedingsbehoefte

Familie: ganzenvoet

Makkelijk te kweken: naast (diep)rode bestaan er ook witte ('Blankona'), gele ('goudgele') en gestreepte soorten.

Verzorging: maak de bodem regelmatig los en mulch eventueel. Dun zaailingen uit of gebruik een zaailint.

Oogst: de knollen zijn rijp wanneer de bladeren bruin worden.

Goede partners: bonen, dille, uien, pastinaken, sla, bonenkruid.

POMPOEN

J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Zaaidiepte 2 cm
Plantafstand 150 x 150 cm

Grote voedingsbehoefte

Familie: pompoen

Bij pompoenen gaat het vaak om het geheel en wel om het heel grote geheel. Maar hoeveel een 'Atlantic Giant' op de weegschaal oplevert, is eigenlijk totaal ondergeschikt. De kleine fijne uit de uitgebreide groep van verschillende pompoenen zijn namelijk net zo lekker of zelfs aromatischer.

Verzorging: pompoenen hebben veel warmte nodig. Zet jonge planten daarom pas na de laatste vorst op een zonnige plek in de volle grond. Let op: bescherm ze goed tegen slakken! Plant het liefst in humus- en voedingsstofrijke aarde (meng met compost) of direct aan de voet van de compost (niet erop!); houd ze gelijkmatig vochtig en los door te schoffelen; mulchen neemt de grote bladeren zelf voor zijn rekening.

Oogst: oogst vooral voor de eerste vorst en wel met steel en al; rijpe pompoenen klinken hol, hebben een vaste schil en een verhoude steel; volrijpe pompoenen kun je bij circa 15-20°C maandenlang bewaren; ook de bloemen zijn eetbaar.

Goede partners: bonen, uien, afrikaantjes.

Goede soorten: zompompoenen met dunne schil: de ufovormige 'Patisson' en 'Flying saucer'; winterpompoenen met dikke schil: 'Spaghettipompoen', 'Butternut', 'Hokkaido' 'Ushiki Kuri' en 'Blue Kuri', 'Buttercup', 'Muscat de Provence'.

STRIKIBONEN

J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Zaaidiepte 2 cm
Plantafstand 40 x 10 cm

Weinig voedingsbehoefte

Familie: vlinderbloemen

Bonen zijn vorstgevoelig en worden pas na IJsheiligen geplant dan wel gezaaid.

Verzorging: leg bij het zaaien vijf korrels bij elkaar (pootzaad), dan komen ze beter op; begiet de rijen van tevoren goed; de aarde moet humusrijk en los zijn, gelijkmatig vochtig; aard 15 cm hoge planten met aarde aan, dan zijn ze standvastiger.

Oogst: pluk hele scheuten aan het begin van de zaadvorming na circa acht weken, als de peulen glad doormidden breken en de zaden circa 5-8 mm lang zijn; nooit rauw opeten!

Goede partners: eenjarig bonenkruid (schrikt luizen af en verbetert de smaak), aardappelen, kool, snijbiet, aardbeien.

Goede soorten: 'Saxa', 'Marona', 'Purple Queen', 'Maxi', 'Helios'.

Memo: bloesemvorming bevorderen → blz. 63.

SNIJBIET

J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Zaaidiepte 3 cm
Plantafstand 40 x 30-40 cm

Gemiddelde voedingsbehoefte

Familie: ganzenvoet

Er zijn bladsnijbietsoorten met smalle bladribben en brede bladeren, en steel-snijbietsoorten met brede, vaak opvallend gekleurde steel. Bladsnijbiet is geschikt voor

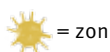
wintercultuur, steelsnijbiet is gevoelig voor kou.

Verzorging: doe een beetje compost in de plantholte en bemest de planten iedere vier weken; maak de bodem regelmatig los, dat stimuleert de wortelgroei; laat alleen krachtige zaailingen staan.

Oogst: bladsgewijs naar behoefte van buiten naar binnen, dan vormen zich uit de basis doorlopend nieuwe bladeren; pluk bladsnijbiet als spinazie, wanneer de bladeren circa 10-15 cm lang zijn.

Goede partners: bonen, rammenas, kool, wortels, radijsjes.

Goede soorten: bladsnijbiet: 'Lucullus', 'Charlie'; steelsnijbiet: 'Zilverbiet', 'Bright Lights', 'Feurio'.

= zon

= halfschaduw

= vorstgevoelig

= kan ook in een pot

BALKON & TERRAS IN DE HERFST

In de herfst is het al snel afgelopen met de potgroenten en -kruiden. De krachten van warmteminnende zuidelijke planten nemen onder invloed van de kortere dagen en dalende temperaturen merkbaar af. Maar er valt altijd nog wat te oogsten!

Voor de fijne nasmaak

Tomaten, basilicum en al die andere mediterrane geneugten spelen ook op een beschut terras alleen mee zolang de temperaturen binnen het bereik liggen waar ze zich goed voelen, tussen circa 20 en 25 °C. Met korter wordende dagen en afnemende zonkracht beginnen ze weg te kwijnen. Maar dan nog rijpen heel wat vruchten bij de juiste behandeling nog na.

➤ *Oogst in de vroege herfst alle basilicumblaadjes die er nog goed uitzien en verwerk die in een houdbare pesto. Zodra het koeler wordt, wordt basilicum snel slap.*

Tot ziens, basilicum!

Aan basilicum merk je het het eerst: de planten die je in juni of juli hebt gezaaid, leverden (meestal niet gehinderd door bladluis) een rijk Italiaans aroma op, maar vanaf augustus/september komt het kruid niet meer zo

➤ *Een mooie gepeperde voorraad tot het volgende seizoen! Laat chilipepers goed drogen en bewaar ze.*

goed op gang. De bladeren worden vlekkelig, de stelen bruin – daar is niks meer aan te doen. Goed voor degenen die enkele porties vermalen basilicum in olie hebben ingevroren! Anders betekent het helaas dat je tot de volgende lente afscheid moet nemen van dit kruid.

Narijpen in huis is mogelijk

Het openluchtseizoen loopt voor tomaten, aubergines en paprika's nog tot uiterlijk oktober door. Het is niet zo dat alles wat nog aan de planten hangt automatisch nog rijpt, maar met de juiste behandeling kun je nog veel bereiken!

Tot eind augustus/begin september zou je doorlopend rode **tomaten** moeten kunnen hebben. Ook als de planten er dan nog uitzien alsof ze altijd willen door-groeien, moet je de moed verzamelen om de bovenste bloesemknoppen van de tomaten te verwijderen. Dan steekt de plant alle energie in de nog rijpende vruchten. Die hebben daarvoor een temperatuur van boven de 16°C nodig. Als het langdurig kouder is, rijpen de vruchten niet goed meer. Let dus op het weer en haal de nog groene vruchten op tijd in hele trossen weg. Sorteert zieke of beschadigde exemplaren eruit. Alle andere breng je om na te rijpen in veiligheid. Daarvoor bestaan een paar methoden:

- Doe de tomatentrossen in papieren zakjes. Bij kamertemperatuur kleuren de vruchten binnen een paar dagen rood en zijn dan eetbaar. Weliswaar krijgen ze niet meer het aroma van zongerijpte tomaten aan de plant, maar toch!
- Als de plant nog veel vruchten draagt, knip je het gewas compleet af tot aan de basis. Hang het op een warme, droge plek op de kop op. Controleer dagelijks om rotte tomaten te oogsten en andere die bederven snel te verwijderen.

Ondanks een paar recepten die in omloop zijn (en er zijn aanwijzingen dat die eigenlijk voor boomtomaten – tomatillo's – zijn bedacht), zijn groene tomaten ongezond (→ **kadertekst**). Daarnaast bestaan er ook soorten, die zelfs rijp groen blijven, zoals 'Green Zebra' of 'Tigerella'.

Bij **aubergines** en **paprika's** kunnen er onder slechtere licht- en temperaturomstandigheden ook nog vruchten aan de plant rijpen, maar daarvoor is niet meer genoeg zomer over. Haal de potten in huis. Op een lichte plek is er een goede kans dat er nog wat te oogsten valt.

Scherpe peulen voor de voorraad

Chilipepers daarentegen bewijzen nu dat ze niet alleen vurig smaken, maar het ook in zich hebben om te blijven branden. Als je niet echt een fan bent van heet eten bent, zullen er nog heel wat vruchten aan de plant zijn blijven hangen. Die kun je drogen als voorraad. Oogst de peulen een paar dagen als ze de kleur hebben die kenmerkend is voor hun soort, maar nog geen verschrompelde plekken vertonen. Knip de chilipepers dan met een schaar af en rijg ze met een naald door de

➤ *Kleine aubergineplanten zijn alleen al vanwege hun prachtige uiterlijk een aanwinst voor balkon en terras.*

steel aan een stevige draad (→ **foto**). Hang deze 'guirlandes' op een schaduwrijke en luchtige plek op. Het duurt zo'n drie tot zes weken tot de vruchten droog zijn. Bewaar ze dan in dozen. Soorten met een dunne schil, zoals cayenne, kunnen zelfs aan de plant drogen. Stop gewoon met water geven. Chilipepers kun je ook houdbaar maken door ze in te leggen in olie of in te vriezen.

ZIJN GROENE TOMATEN GIFTIG?

Groene, onrijpe tomaten bevatten evenveel solanine als onrijpe aardappelen. Voor alkaloïde geldt een grenswaarde van 20 mg/100 g verse tomaten. In onrijpe tomaten zijn waarden van 9 en 32 mg/100 g gemeten. Daarom raden voedingsdeskundigen af om ingemaakte of gebakken onrijpe vruchten te eten. Rijpe tomaten bevatten nauwelijks of geen solanine.

DE FRUITTUIN IN DE WINTER

Terwijl de laatste groenten in de loop van het koude jaargetijde worden geoogst, staan aardbeien, fruitbomen en -struiken en rabarber pas aan het begin van hun carrière in je moestuin. Daarom moet je een beetje extra op ze letten.

Op weg helpen

Aardbeien, rabarber, fruitbomen en -struiken, alle meerjarige gewassen die nog maar net in de grond zitten, moeten een beetje gekoesterd worden.

Verse aanplant is nog kwetsbaar!

Alle fruitsoorten die in dit boek worden genoemd voor in de tuin, zijn winterhard. De kwetsbaarste delen, de wortels, staan in de aarde. Die biedt een zekere bescherming, maar zolang ze nog niet in diepere lagen zijn geworteld, kan de vorst er gemakkelijk bij komen. Zorg er daarom zelf voor dat de planten door een isolerende laag op het bodemoppervlak tijdelijk iets 'dieper zitten'.

- Bedek de plaats van de bessenstruiken met een dikke laag herfstloof.
- Aardbeien hoeft je alleen bij droge vorst met tuinfoolie af te dekken, dus als de thermometer duidelijk onder 0°C aangeeft en er geen sneeuw ligt.
- Bij rabarber verwijder je alleen afgestorven plantendelen om rot te voorkomen. Een dikke laag compost doet het altijd goed.

➤ *Herfstloof vormt een natuurlijke isolatielaag en beschermt oppervlakken en jonge wortelstelsels tegen vorst.*

Verzorging van de stam – vanaf het begin

De stammen van fruitbomen vragen vooral in de eerste jaren om oplettendheid. De bast is nog dun en de doorsnee gering. Logisch dat vorst in deze 'kinderfase' meer invloed heeft. Bevriezing op zich is het probleem niet, eerder dat bevriezing en dooi elkaar zo vaak afwisselen. Logisch dat een dikkere stam met dergelijke omstandigheden minder moeite heeft. Het wordt pas echt kritiek wanneer de zon in de late winter sterk op de ene kant schijnt, terwijl de andere nog bevroren is. De zonkant dijt door de inwerking van warmte een beetje uit, de koude niet. Gevolg is dat er spanningen

ontstaan, waardoor het hout in het ergste geval afscheurt. Een beproefde maatregel daartegen is dat je de stam in de eerste winter met een jutezak of rietmat omhult. Veel boomgaardeniers plaatsen ook eenvoudig een plank tegen de zonzijde, die de stam altijd beschaduwde. Het omhulsel heeft ook het voordeel dat hongervogels, bijvoorbeeld reeën, niet aan de dunne schors kan knabbelen.

Soms worden stammen al in de eerste winter afgewit. Op zijn laatst is dat vanaf het tweede standjaar de voornaamste plicht van tuiniers. Het witsel reflecteert

zonnestralen, versterkt en voedt de stam en haalt op de schors een streep door de rekening van overwinterende plagen (→ foto). Breng het afwitmiddel tot twee keer per jaar regelmatig aan, dan blijft de bast mooi glad. Plagen die een scheur of spleet zoeken om te overwinteren, hebben dan nog weinig aantrekkelijke mogelijkheden.

Er zijn kant-en-klare afwitmiddelen in de handel. Wie dat wil, kan dat zelf maken uit leem of kleimeel (bentoniet) en als dat kan verse, maar vaste koeienvlaaien, in gelijke delen. Roer er een versterkende bouillon van paardenstaart (Memo: gier & bouillon → blz. 82-83) doorheen. Zorg dat het mengsel niet te dik wordt, anders barst het na het aanbrengen als het droog is. Laat het een nacht weken. Verwijder met een harde borstel eventueel losse bastdelen van de stam en de aanzet van sterkere takken. Strijk dan het stamafwitmiddel met een schilderskwast of een stoffer op de schoongemaakte oppervlakken. Het verweert in de zomer weer grotendeels.

→ Haal lijmsiroeken in januari weg!
Wintervlinders leggen daar hun eieren.

Niet vergeten te gieten!

In milde en drogere perioden kan er ook in de winter watergebrek in de bovenste bodemlagen ontstaan. Dat treft vooral net geplante fruitbomen en -struiken en aardbeien, want hun wortels reiken gewoon nog niet

➤ Het afwitteel reflecteert het eenzijdig verwarmende zonlicht en voorkomt vorstscheuren.

diep genoeg. De mulchlaag remt de verdamping van bodemwater en de gewassen verliezen ook geen vocht via het loof. Als het lang niet regent, moet je de vochtigheid in de bovenste 10 cm toch testen. Is het daar droog geworden, dan is het de hoogste tijd om de nieuwelingen in je tuin zo'n 10 l water/m² te geven. Dat geldt eveneens voor rabarber.

WINTERBESPROEING

In knoppenschilfers, houtscheuren en bastspelen, knopaanzet- en vertakkingsplaatsen vindt schadelijk ongedierte in de winter een schuilhol. Daartoe behoren galmijten en eieren van spintmijt, wintervlinders, blad- en schildluizen. Een beproefde methode is een winterbesproeiing (in februari/maart, voor

het uitbotten) met beschermende middelen op basis van paraffine of raapolie. Ook een gier van adelaars- of wormvaren (1 kg verse of 100 g gedroogde plantendelen/10 l water) (Meer weten: gieren → blz. 82-83) helpt onverdund als besproeiing tegen smeer-, schild- en bloedluizen.

TWEE GROENTEPERKEN VOOR GEVORDERDEN

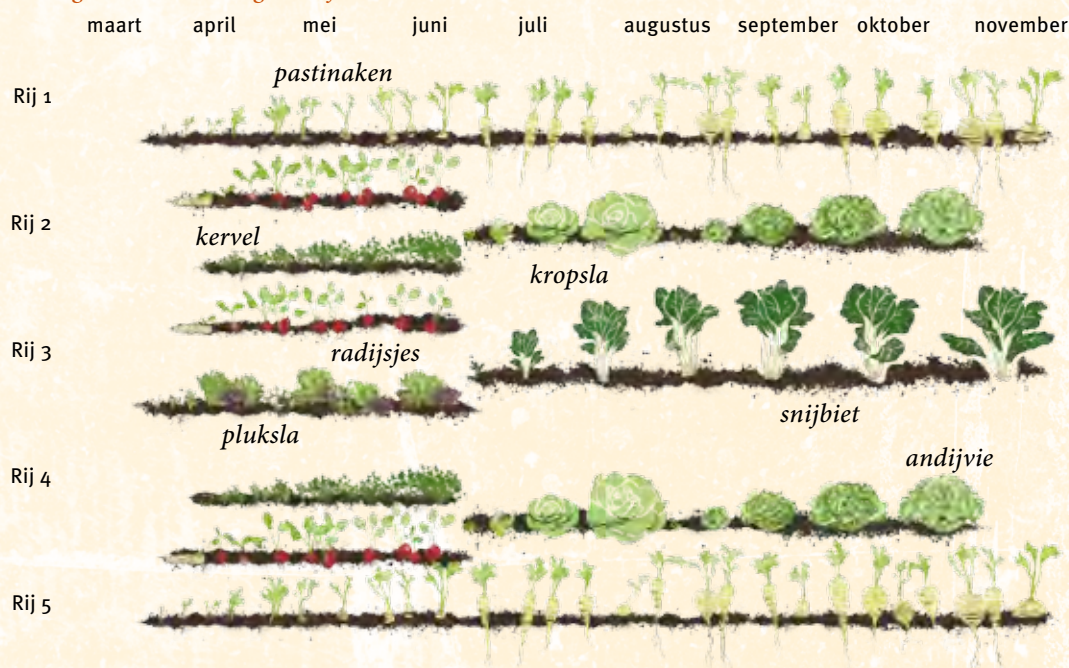
Een kleine uitdaging kun je nu goed gebruiken om meer ervaring op te doen. Deze twee projecten – een voor groenten met een gemiddelde, een voor groenten met een grote voedingsbehoefte – vragen al om een beetje ervaring.

Perk 4: pastinaken en kropsla

In dit perk komen fijne pastinaakzaden (rij 1 en 5) in de aarde (**Meer weten: directzaai → blz. 126-127**) – zonder zaailint. De wortels zijn pas in de herfst rijp en daarom een hoofdteelt. Ter compensatie vul je de rijen daartussen met snel rijpe radijs, kervel en pluksla (voorteelt). Met de hand of met een zaailint, dat beslis je zelf. Eind mei plant je de tweede hoofdteelt, kropsla (rij 2 en 4) en zaai je snijbiet uit (rij 3) als bijteelt. Op kropsla volgt vanaf juli andijvie (nateelt). De jonge planten voor sla en andijvie kun je zelf voorkweken (**Meer weten: voorkweek → blz. 124-125**). Kropsla zou iets voor gevorderden zijn? Inderdaad. Gewoonlijk bloeit kropsla

pas in het tweede jaar. Is het de jonge plant te koud of anderszins onaangenaam, dan schiet hij meteen uit. Pluksla reageert net zo, maar daar oogst je toch maar afzonderlijke bladeren van. Een kropsla die geen vaste krop vormt of kort voor de oogst de hoogte inschiet, is vervelend. Weet wat je moet doen! Zaai soorten die niet uitschieten of die horen bij het seizoen (**Meer weten: soorten → blz. 148-149**). Voor je jonge planten in het perk zet, moet je ze wennen aan omstandigheden in de volle grond (**Meer weten: voorkweek → blz. 124-125**). Over kropslateelt vind je meer informatie op → blz. 148-149.

➤ Perk 4 voor gemiddelde voedingsbehoefte

BOODSCHAPPENLIJSTJE PERK 4

Zakjes zaad of jonge planten per meter

- 1 x pastinaken (zakje zaad)
- 1 x radijs (zakje zaad of zaailint, lentesoort)
- 1 x pluksla (zakje zaad of zaailint)
- 1 x kervel (zakje zaad)
- 1 x kropsla (zakje zaad, zomersoort of 6 jonge planten)
- 1 x snijbiet (zakje zaad)
- 1 x andijvie (zakje zaad, late soort)

BOODSCHAPPENLIJSTJE PERK 5

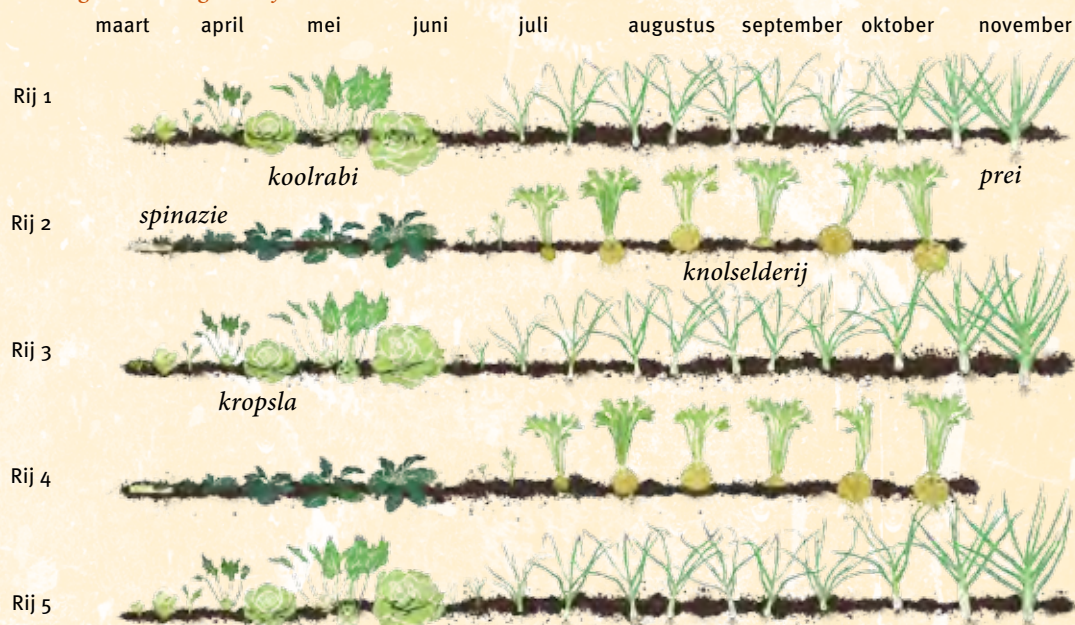
Zakjes zaad of jonge planten per meter

- 1 x kropsla (zakje zaad, vroege soort of 9 jonge planten)
- 1 x koolrabi (zakje zaad vroege soort of 9 jonge planten)
- 1 x prei (zakje zaad of 21 jonge planten)
- 1 x knolselderij (zakje zaad of 6 jonge planten)
- 1 x spinazie (naar behoefte, zaailint of zakje zaad)

Perk 5: kropsla, prei en selderij

Het is heel leuk om jonge planten zelf voor te kweken. Daarvoor heb je in dit perk royaal de gelegenheid. Je kunt de voorculturen van kropsla en koolrabi (rij 1, 3 en 5, vanaf eind februari) in zaai bakken uitzaaien (Meer weten: voorkweek → blz. 124-125); daarnaast de hoofdculturen prei (rij 1, 3 en 5, vanaf begin/half mei) en knolselderij (rij 3 en 4, vanaf half maart). De voortelt spinazie (rij 2 en 4) zaai je in het perk. Als je nog over hebt, kun je het zaailint van vorig jaar opmaken. Beslis anders bij de aankoop of je liever losse zaden (Meer weten: directzaai → blz. 126-127) of zaailint wilt. Hetzelfde geldt voor alle jonge planten. Je kunt nu ervaring opdoen met de voortelt of het opkweken aan profs overlaten. Probeer het misschien eerst met een of twee soorten uit. De 'productie' van jonge planten hangt er niet in de laatste plaats van af hoeveel plaats je op de vensterbank of een vergelijkbare gunstige plek je voor de kweek ter beschikking hebt. In de zaadbak staat de aanwas wel compact, maar zodra je ze afzonderlijk in een pot zet (Meer weten: opkweken → blz. 124-125), maakt die zich snel mooi breed.

Perk 5 voor grote voedingsbehoefte

PLANNER VOOR PLANTENBESCHERMING

	SCHADEBEELD	BEDREIGD WORDEN	MAATREGELEN	BESTRIJDINGS-TERMIJN	
ZIEKTEN BIJ GROENTEN					
Kruid- en bruin- of knolrot		loof kleurt bruin; vruchten en knollen met bruine harten krijgen vlekken; bij vochtig-warm weer	tomaten, aardappelen	> kies tolerante soorten > houd royale plantafstanden aan > giet 's morgens, niet over het loof > verwijder geïnfecteerde delen onmiddellijk > besproei met toegestaan middel	sproei zodra planten zijn geïnfecteerd
Echte meeldauw		witte, melige aanslag op het loof, het wordt bruin en verdroogt; bij droog-warm weer	courgettes, pompoenen, veldsla	> kies resistente soorten > verwijder geïnfecteerde delen meteen > ruim perken na de oogst zorgvuldig uit en spit grondig om > besproei met toegestaan middel	elke 2 weken vanaf aanplant heermoesbouillon; vanaf begin infectie besproeien
Knolvoet		armzalige groei; verdikkingen en woekeringen aan de wortel, daarin geen vraatgangen	koolsoorten, radijsjes, rammenas	> houd teeltpauzen aan/verleng die > geen kruisbloemen voor de groenbemesting > pH-waarde moet neutraal zijn, vul het zure bereik met kalk aan > verwijder geïnfecteerde delen meteen	controleer tijdens de vegetatieperiode regelmatig de pH-waarde
PLAGEN BIJ GROENTEN					
Groentevliegen		planten sterven af; witte maden aan de wortels; vraatgangen in wortels en knollen	koolsoorten, wortelen, radijsjes, rammenas, selderij, uien	> verwijder onkruid en oogstresten > alleen goed verrot mulchmateriaal > mengcultuur wortelen/uien > verwijder geïnfecteerde delen meteen > gebruik een beschermend net	beschermend net vanaf april
Rupsen		eieren aan onderzijde blad (geel of grijs), vraatschade aan de bladeren	koolsoorten	> verwijder kruisbloemenonkruid > verwijder gelegde eieren en rupsen > mengcultuur met selderij en tomaten > gebruik een beschermend net	verwijder onkruid van april-juni; vanaf april beschermend net
Aardvlooien		kleine gaatjes in het loof; kevers springen weg als ze worden gestoord	radijsjes, rammenas, rucola, koolsoorten	> houd bodemoppervlakken altijd vochtig > maak de aarde vroeg los > verwijder kruisbloemenonkruid > verwijder geïnfecteerde delen meteen > gebruik een beschermend net	maak vanaf maart aarde los en verwijder onkruid, beschermend net vanaf aanplant/uitzaai
Aardappelkevers		vraatsporen door gestreepte kevers, rossige larven, oranje eieren aan onderzijde bladeren	aardappelen	> controleer planten regelmatig > verwijder eieren, larven, kevers > gebruik een beschermend net > sproei bij zware besmetting met toegestaan beschermingsmiddel voor planten	verwijder van april tot de oogst; beschermend net vanaf aanplant

4

A hand-drawn diagram of a garden bed layout, oriented vertically. The diagram is divided into horizontal sections by wavy lines, with measurements in centimeters (cm) indicated on the left side. At the top, there is a header row with letters M, A, M, J, J, A, S, O, N, D above numbers 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. The garden bed is divided into several horizontal sections, each containing different vegetable plots. The sections are labeled with measurements on the left: 0 cm, 20 cm, 40 cm, 60 cm, 80 cm, 100 cm, and 120 cm. The plots are labeled with names of vegetables and their dimensions. The top section (0-20 cm) is labeled 'PASTINAKEN' and contains two small plots. The next section (20-40 cm) is labeled 'RADISJES' (10 cm wide) and 'KROPSLA' (15 cm wide). The section (40-60 cm) is labeled 'ANDJIVIE' (25 cm wide) and contains two small plots. The section (60-80 cm) is labeled 'RADISJES' (15 cm wide) and 'PLUKSLA' (15 cm wide). The section (80-100 cm) is labeled 'KER' (15 cm wide) and 'KROP' (15 cm wide). The bottom section (100-120 cm) is labeled 'RADISJES' (10 cm wide) and 'PASTINAKEN' (15 cm wide). The diagram also includes various small drawings of vegetables like carrots, cabbages, and radishes, and some letters like M3, M5, M7, M11, and B16.

Een zeer overzichtelijk perk: alleen spinazie wordt vanaf maart direct gezaaid; koolrabi, kropsla - en vanaf mei/juni prei en selderij - moeten als jonge planten worden voorgekweekt.

ADRESSEN EN WEBSITES

Bodemonderzoek

Gaia Bodem
Postbus 148
3940 AC Doorn
info@gaiabodem.nl
www.gaiabodem.nl

Meer informatie

De Kleine Aarde
www.dekleineaarde.nl
ecologisch tuinieren

De nieuwe moestuin
www.denieuwetuin.be
nieuwe teeltwijzen

Moestuin
www.moestuin.nl
maandblad over moestuinieren

Plantaardig, Luc Dedeene
www.plantaardig.com
over groenten telen

Tuindokter
www.tuinkrant.com/tuindokter
info over plantenziekten

Tuinkrant
www.tuinkrant.com
portal en snoeigids

**Vereniging voor ecologische leef-
en teeltwijze (VELT)**
www.velt.be
www.velt-nederland.nl

Kwekerijen

fruitgewassen

De Batterijen BV
www.batterijen.nl

De Nieuwe Tuin
www.denieuwetuin.be
bijzondere soorten

De Vrolijke Noot
www.devrolijkenoot.nl
biologisch-dynamisch

Fleuren B.V.
www.fleuren.net

Geens, Marc
www.proeftuin.info
*ziektetolerante en bijzondere
kleinfruitsoorten.*

Kleefstra, Auke
www.vruchtboom.nl
bijzondere fruitgewassen

groentezaden

De Bolster
www.bolster.nl
biologische zaden

De Sneeker zaadhandel
www.intuinen.nl

Garant zaden
www.garantzadenshop.nl

Lemmers Zaadhandel
www.lemmersaadhandel.nl
Topstar zaden

Oranjebandzaden BV
www.oranjebandzaden.nl

Pums zaden
www.pumszaden.nl

Sluis Garden – Royal Sluis
www.gardenseeds.nl

Vlaams Zaadhuis
www.vlaamszaadhuis.com

VT Zaden
www.zadengids.be

Zaadhandel Jan Roozen
www.janroozen.com

Zaadhandel van der Wal
www.zaadhandelvanderwal.nl

REGISTER

- aalbes 83, 99, 104, **106**, 107, 133, 144, 162, **163**, 167
- aanplant 14, 26, 47, 57, **81**, 86, **98**, 104, 106, 114, 127, 128, 139, **143**, 147, 153, **154**, **166**, 168
- aanwitten stam, -onderhoud 114-115, 157
- aardappel 12, **13**, **36**, 95, **166**
- aardappelkever 36, **166**
- aardbei **39**, **68-69**, 81, 98, 114, 115, 132, 133, 144, 145, 151, 157, 167
- aarde, kruimelig 13, 14, 24, 77, 79, 81, 96, 97, 125, 150
- aardvlooien 27, 34, 54, 55, **166**
- afrikaantjes 19, 20, 39, 58, 67, **86**, 151
- alsembouillon 83
- andijvie **20**, **60**, 66, 67, **88**, 89, 93, 120, 121, 125, 142, 148, 154
- appel 98, **99**, 104, **108**, 135, **139**, 145, 149, 162, **163**, 167
- aubergine 49, 51, 74, 75, 94, **95**, 165
- balkon *zie* terras
- basilicum 49, 51, 72, 75, 94, 125
- basilicum, struik- 51, 135, **136**, 147, 158
- begieten 14, 25, 27, **104**, 124, 146
- beschermingsnet, voor groente 54, 55, 66, 101
- bestuivers 19, 47, 68, 89, 106, 108, 109, 131, 139, **149**
- bieslook 40, 41, 42, 71, 72, 113
- bijenvriend 150, 151
- bladluis 54, 55, 75, 83, 94, 126, 128, 165
- bladrollerrupsen 156, 157, 167
- bodemanalyse, -monster 81, 97, 98, 155
- bodembewerking 16, 17, **96**
- bodemsoort 13, 30, 81, 97
- bodemverbetering 13, 67, 79, 81, 96-97, 112, 150
- boerenkool 19, 20, **38**, 39, 58, 66, 67, 92, 98, 111, 112, 113, 123, 148, 149, 168
- bonenkruid 40, 41, 44, 63, 66, 70, 71, 72
- bonenluis, zwarte 61, 63
- boompaal 104, 105, 132, 157
- boomspiegel 99, 132, 133, 145, 151
- boon 22, 28, 39, 40, 44, 61, **62**, **63**, 65, 67, 78, 90, 98, 123, 148, 166
- bouillon 54, 59, 82, 83, 106, 115, 133
- braam 107, 139, 167
- brandnetel 16, 54, 76, **82**, 83
- brandnetelbouillon, -gier 82, 83, 88, **99**
- breedzaai 127, 151
- bruinrot en aardappelziekte 130
- chilipeper 49, 50, 75, **94**, 95, 148
- citroenmelisse 40, 41, **43**, 70, 71, 72, 113
- compost 13, 14, 55, 59, 60, 62, 71, 76, 78, 79, **80-81**, 96, 97, 99, 101, 104, 105, 112, 113, 114, 130, 132, 133, 151, 154, 156, 157
- compost, toepassing 81
- courgette 19, 20, **39**, 57, 58, **59**, **64**, **66**, 67, 78, 85, **86**, 98, **123**, 148, 150, 164, **166**
- cultivator 13, 14, 87
- dille 20, 29, 40, **60**, 61, 66, 67, 70, 71, 72, **89**, 134
- directzaai 90, 91, 120, **126-127**
- duizendpoten 144
- dwergruifruit 135, 139, 158, 159
- F1-hybriden 149
- frambozen, herfst- **46**, 47, **102**, **103**, 144, 145, 156, 157, 167
- frambozenkever 46, 102, 167
- gemiddelde voedingsbehoefte 20, 78, 81, 98, 99, 101, 120, 123, 126
- gereedschap 7, 14, 15, 162
- gevallen fruit 157
- gier 54, 79, **82**, 83, 87, 88, 97, 98, 99, 103, 115
- gieten 25, 27, 30, 31, 58, **61**, 71, 77, **104**, 105, 115, 124, 127, 131, 144, 145, 146, 147, 154, 156, 159
- gieter 14, 15, 25, 27, 30, 77, **104**, 105, 124
- giethulp 131
- goudbes 134, 135, **138**, 147, 158
- grauwe schimmel 144, 167
- groenlof 88, 92
- groente opslaan 154, 155
- groentefamilies 39, 66, 67, 123, 150
- groenteperken, roteren 7, 98, 99
- groentesoorten, zaadvaste 130, 148, 149, 153, 155
- groentevliegen 55, 67, 127, **166**
- grondmest 97, 99, 123, **150**, 151
- grote voedingsbehoefte 19, 78, **81**, 87, 98, 101, 121, 122, 123
- handcultivator 14
- harden 125
- harken 13, 14, 15, 24, 25, 31, **81**, 87, 96, 104, 112, 125
- hondsdrif 17, 73
- hoofddeelt 22, 67, 122, 150, **168**, 169
- hoog perk **100-101**, 113
- hoorngruis, -meel, -spaen 41, 43, 71, 78, 79, 81
- humus 97, 150
- jonge plant 14, 19, 20, 22, 26, 27, 30, 31, 41, 49, 55, **59**, **63**, **69**, 76, 86, 87, 88, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 130, 142, 143, 154
- jostabes 107, 163
- kalk 36, 41, 79, 97, 99, 147
- kas 74, 125, 131, 134, 158, **165**
- kers **109**, 135, **138**, 145, 147, 149, **163**, 167
- kervel 120, 121, 123, 126, 128, 134, 142
- kiemduur 29, 125
- kieming 25, 61, 125
- kleibodem 13, 95, **96**
- kleine pimpernel 40, 43, 72, 73
- kleipoeder (bentoniet) 13, 80, 97, 115
- knoflookthee 83
- knolvoet 39, **166**
- koningsbloem 74, 75
- koolrabi 19, 20, 27, 30, 31, 39, 54, 58, 59, **64**, 66, 67, 77, 86, 99, 121, 122, 123, 125, 126, 148
- koolwitje 39, 55, **166**
- koriander 134, **136**, 158
- kroonvorm 163
- kropsla 120, 121, 122, 123, 125, 126, 129, 142, 143, 148
- kruid- en knollenrot 36
- kruiden houdbaar maken 72-73
- kruidenperk **40-41**, 70, 71, 81, 101, 113
- kruisbes 106, 132, 133, 162, 163, 167

COLOFON

De auteur

Silke Kluth is tuinbouwingenieur en heeft een opleiding als tijdschrift-redacteur en tuinjournalist gevolgd. Ze was redacteur bij het tijdschrift *Mein schöner Garten* en werkte als plaatsvervangend hoofdredacteur bij Living & More Verlag in Offenburg aan de ontwikkeling van tuintijdschriften. Sinds 2003 werkt Silke Kluth freelance als een van Duitslands meest vooraanstaande tuinjournalisten en -redacteurs. Naast tuinboeken schrijft ze regelmatig artikelen voor diverse tuintijdschriften.

KOSMOS

www.kosmosuitgevers.nl

 @Kosmosuitgevers

Oorspronkelijke uitgave *Selbstversorgt – Das Startprogramm für Einsteiger*

© 2014 GRÄFE UND UNZER VERLAG, GmbH, München, Duitsland, www.gu.de

Nederlandstalige editie © 2016 Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Vertaling: Geeske Bouman, voor Scribent Multimedia, Zutphen
Omslag en zetwerk: Scribent Multimedia, Zutphen

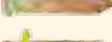
ISBN 978 90 2156 1783

e-book 978 90 2156 1790

NUR 423

DE SYMBOLEN

Aan de hand van de symbolen rechtsboven aan de bladzijden zie je meteen of het op de bladzijde om algemene praktijk, om groente, fruit of kruiden gaat, of om informatie over plantenkweek op balkon en terras.

- Algemene praktijk
- Balkon en terras
- Fruit
- Kruiden
- Groente

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photocopy, microfilm or any other means without prior written permission from the publisher.

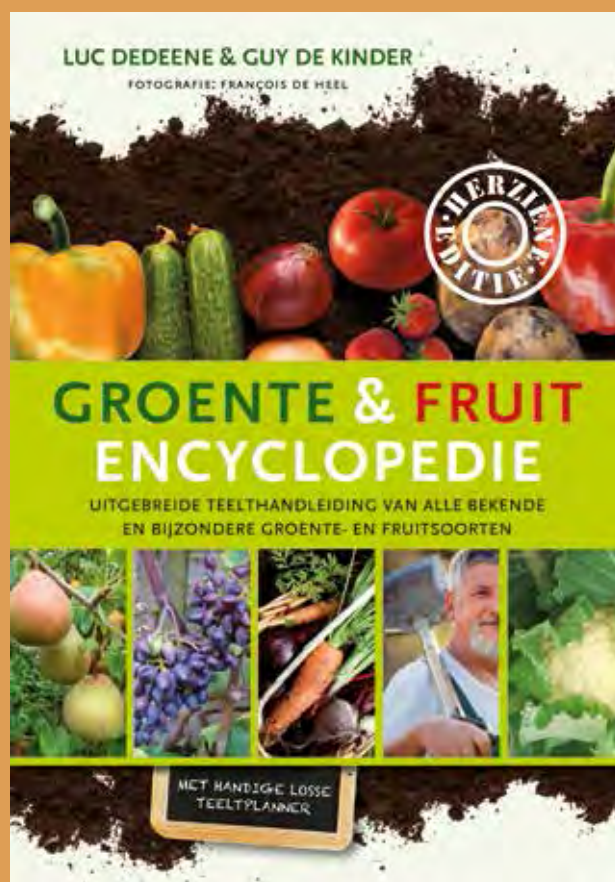
Ook verkrijgbaar:

ISBN 978 90 5210 9374

ISBN 978 90 2156 0854

ISBN 978 90 2156 0809

Meer weten? Kijk op
kosmosuitgevers.nl

ZELFGETEELD IS ALTIJD HET LEKKERST!

IN MAART BEGIN JE – EN VOOR JE HET WEET KUN JE AL OOGSTEN!
WE LEGGEN JE STAP VOOR STAP UIT HOE JE TE WERK MOET GAAN.

 Alles volgens plan: met behulp van voorbeeld-
perken leer je precies wat je in elk jaargetijde
kunt doen in de moestuin.

 Gewoon lekker tuinieren: zaaien, planten of
oogsten – alles wat je moet weten wordt in **Een
moestuin beginnen** helder uitgelegd.

 Gegarandeerde oogst: dankzij de aanwijzingen in dit
boek zullen de planten in je moestuin prima groeien
en zul je het hele jaar door kunnen oogsten.

9 789021 561783

www.kosmosuitgevers.nl

KOSMOS

NUR 423

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen